

მანანა ქაჯაია

საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტი
თბილისი, საქართველო

manana.qajaia@yahoo.com

<https://doi.org/10.52340/lac.2024.09.47>

გიორგი წერეთლის შემოქმედების ერთი ასპექტი აკაკის პუბლიცისტიკაში

საკვანძო სიტყვები: აკაკი წერეთელი, გიორგი წერეთელი, ეროვნულ-განმათავისუფლებელი მოძრაობა.

შესავალი. ადამიანთა ურთიერთდამოკიდებულების რთული და სათუთი, თითქმის შეუცნობელი მექანიზმის გაგებაში, როგორც საყოველთაოდ ცნობილია, განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭება ეპისტოლარულ მემკვიდრეობას, რადგან ადამიანის შინაგანი სამყარო ისე უშუალოდ არსად იჩენს თავს, როგორც პირად წერილებსა და დღიურებში. სწორედ ამიტომ ვფიქრობთ, რომ აკაკის გიორგი წერეთლისადმი დამოკიდებულების კიდევ ერთ ილუსტრაციად შეიძლება გამოდგეს მისი პირადი წერილიც. აკაკი წერს: „მეხარბება შენი ჭაბუკური ენერგია, სული და გული, მაგრამ რომ მოხუცებულობის წინდახედულებას მოკლებულია, ეს მწყინს... მე კიდევ მაინც მიყვარს გიორგი წერეთელი (ნიკოლაძის არ იყოს) და მისი შეურაცხყოფა ჩემს შეურაცხყოფად მიმაჩნია“¹.

საქართველოში, XIX საუკუნის მიწურულს, თუ კიდევ ვინმეს ჰქონდა შერჩენილი რაინდული სული, ეს, პირველ ყოვლისა, ქართველი მწერალი იყო. სწორედ ამიტომ, აკაკის მიერ გ. წერეთლის შეურაცხყოფის საკუთარ შეურაცხყოფად აღქმას მარტო მოხდენილ ფრაზად ვერ ჩავთვლით, როგორც ჩანს, ამ ორი შესანიშნავი პიროვნების სულიერ ერთობას საფუძველი ჰქონდა.

ძირითადი ნაწილი. გ. წერეთლის გარდაცვალების შემდეგ აკაკიმ დაბეჭდა ერთი პატარა წერილი, რომელშიც დიდი გულისტკივილით შეაფასა მწერლის გასვენება. ჩვენი აზრით, ამ შეფასებაში ყველაზე უკეთ გამოსჭვივის ის სერიოზული დამოკიდებულება, რომელსაც აკაკი გიორგი წერეთლის მხატვრული შემოქმედებისა და საერთოდ მისი პიროვნებისადმი ამჟღავნებდა. ეს წერილი შეიძლება განვიხილოთ, როგორც თავისებური შემაჯამებელი რეზიუმე გამოჩენილი ქართველი მწერლისა და საზოგადო მოღვაწის გ. წერეთლის

¹ აკაკი წერეთლის წერილი გიორგი წერეთლისადმი, 1893 წ., 3 ივნისი, საქ. სდმ გ. წერეთლისა და აკაკის არქივის მასალა N 16231

ცხოვრებისა, რომლის ავტორიც - მისი დიდი თანამედროვე აკაკი წერეთელი, საფიქრალსა და განსასჯელს უტოვებს.

60-იანელებმა სამგლოვიარო ცერემონიალიც, ფაქტობრივად, ერში ღირსების შეგრძნების გამმაფრებისათვის გამოიყენეს. გავიხსენოთ თუნდაც დიმიტრი ყიფიანის დაკრძალვა, რომელიც ნაციონალური კონსოლიდაციისა და ეროვნული დაუმორჩილებლობის მკაფიო მაგალითად იქცა. ასევე დიდი მოქალაქეობრივი ჟღერადობა ჰქონდა ნ. ბარათაშვილის ნეშტის თბილისში გადმოსვენებას. ამ სამგლოვიარო ცერემონიალმა დიდი პოეტის წამებული სული დაუბრუნა თავის ქვეყანას, მისთვის ეგზომ საყვარელ თბილისს და მისი შემოქმედებისადმი განსაკუთრებული ინტერესის გაძლიერებას შეუწყო ხელი, რაც, საბოლოო ჯამში, სამგლოვიარო ცერემონიალის მომწყობთა მთავარ მიზანს წარმოადგენდა. მხატვრულ შემოქმედებას ხომ ყველაზე უკეთ შეუძლია ერის განწყობილებათა რეგულირება, თვით ქვეცნობიერის სფეროს დონეზეც. როგორც ჩანს, 1900 წლის 16 იანვარს, გიორგი წერეთლის დაკრძალვის დღესაც, აკაკის აზრით, ასევე ორგვარი მნიშვნელობა ჰქონდა, როგორც სამგლოვიარო ცერემონიალის და ამავე დროს, მასში გატარებული იყო თავისებური ზემოცნაც - ერში ღირსების შეგრძნების გამმაფრება და თავად გ. წერეთლის შემოქმედებისადმი ინტერესის შემდგომი გაღვიძება.

აკაკი აღნიშნულ წერილში თავდაპირველად იხსენებს ძველ ტრადიციას ქვეყნის მოჭირნახულე, დიდებული თავადების დაკრძალვისა, როდესაც ქვეყნის სხვადასხვა კუთხიდან თავმოყრილი ხალხი ქვეყნის გარდაცვლილ მეტოქეს „გულმტკივნეულად ეთხოვებოდა“².

მწერალი განსაკუთრებით ხაზს უსვამს იმ გარემოებას, რომ გიორგი წერეთლის გასვენებას „დაესწრნენ მხოლოდ ნამდვილი გულშემატკივრები და მათი რიცხვი უთვალავი იყო, სწორედ ისე, როგორც ძველად ხალხმა დამარხა თანამედროვე თავადი“³. როგორც ჩანს, აკაკი წერეთელს გიორგი წერეთელი სწორედ „თანამედროვე თავადად“, ანუ ხალხის მოჭირნახულედ ესახებოდა და სწორედ ამიტომ, აღნიშნული წერილის სათაურად „თანამედროვე თავადი“ შეარჩია და, ამასთან ერთად, საკმაოდ დიდი ადგილი დაუთმო სიტყვა თავადის ეტიმოლოგიურ გარკვევას. მწერლის ამ კუთხით გამოთქმულ მოსაზრებებს, ალბათ, სპეციალისტები მთლიანად ვერ დაეთანხმებიან, მაგრამ არ შეიძლება არ აღვნიშნოთ, რომ ზოგადად აკაკის შეხედულება ნამდვილად მისაღებია. იმის ნათელსაყოფად, თუ რამდენად სერიოზულია აკაკის ვარაუდი, ვფიქრობთ, საკმარისია გავიხსენოთ სახარების ტექსტი, სადაც თავადი ქრისტეს მიმართავს: „და იგი თავადი ასწავებდა შესაკრებელთა მათთა და იდიდებოდა ყოველთაგან“ (ლუკა, 4,15). „და თავადმა ჰრქუა მათ: მარქუათ საქმე იგავი ესე: მკურნალი, განიკურნე თავი შენი და რავდენი გუესმა საქმე კაპერნაუმს, ქმენ აქაცა, მამულსა შენსა“ (ლუკა, 4, 23).

XIX საუკუნის მიწურულსა და XX საუკუნის დასაწყისში იგრძნობოდა ზნეობრივ ღირებულებათა ერთგვარი ნიჰილისტური გადაფასების ტენდენციები. ბუნებრივია, აკაკის

² აკაკი წერეთელი, თანამედროვე თავადი, ჟურნალი „აკაკის კრებული“, 1900 წ., N 2, განყ. 1, გვ. 1.

³ აკაკი წერეთელი, თანამედროვე თავადი, ჟურნალი „აკაკის კრებული“, 1900 წ., N 2, განყ. 1, გვ. 4.

მახვილ თვალს არ გამოეპარა საზოგადოებაში იმხანად უკვე დაწყებული პროცესი და აღნიშნავდა: „... ნახავთ იმისთანა ტუტუცებსაც, რომლებიც ტრაბახობენ, ჩვენი ძველები, მადლობა ღმერთს, გამოჩენილი გვარის არ ყოფილანო და პატივი გვეცითო! დღეს თვითონ გლახაკებს, მამა-პაპის სიგლახე საკმარის ღირსებად მიაჩნიათ და პატივისცემას მოითხოვენ“⁴. მიუხედავად ასეთი „გლახაკების“ მომრავლებისა თანამედროვე საზოგადოებაში, აკაკი თვლის, რომ წინაპართა ხსოვნის პატივისმცემელი ქართველი ერი „დღესაც მხოლოდ იმას სცემს პატივს და აღარებს თავადად, ვინც დღევანდელ საქმეს თავში უდგია და ქვეყანას გულწრფელად ემსახურება“⁵. აკაკის თქმით, ასეთი სტილის მოღვაწეებს, მიუხედავად სოციალური წარმოშობისა, ხალხი კაცობრიობით აფასებს და ამის დასადასტურებლად მას გ. წერეთლის გასვენება მიაჩნია, სადაც ნათლად გამოჩნდა ხალხის დაფასება, რადგან „დაბალმა ხალხმა“, ფესვმა - ეროვნების თვით დასდვა მას თავისი საკუთარი უტყუარი მსჯავრი...“⁶

აკაკის ზემოთ განხილულ წერილს, მართლაც აშკარად ეტყობოდა ობიექტური სიტუაციით (გარდაცვლილის ხსოვნისადმი მიძღვნილი წერილი, მ. ქ.) გამოწვეული მაღალფარდოვანი სტილი, მაგრამ არ შევცდებით, თუ ვიტყვით, რომ იგი, ამასთანავე, წარმოაჩენს აკაკის გ. წერეთელთან დამოკიდებულების საკვანძო საკითხებს. როგორც დავინახეთ, აკაკის აზრით, გ. წერეთელი არის თანამედროვე თავადი - ამ სიტყვის უძველესი მნიშვნელობის - მოთავის წინამძღოლის გაგებით, რომელსაც ეს ტიტული მისი „სადღეისო საქმეების“, ანუ იმ დროისათვის მნიშვნელოვანი საქმეების, თავში დგომისა და „ქვეყნის გულწრფელი სამსახურის გამო“ თავად ხალხმა დაუმტკიცა.

დიდ ლიტერატურულ მოღვაწეობასთან ერთად, „სადღეისო“, ანუ მის თანამედროვე ბევრ საქმეს გ. წერეთელი მართლაც ჩინებულად ედგა სათავეში, თუნდაც მისი „დროებისა“ და „კრებულის“ რედაქტორობა ან პედაგოგიური მოღვაწეობა გავიხსენოთ. რაც შეეხება ქვეყნის გულწრფელ სამსახურს, ალბათ, საქართველოს XIX საუკუნის ისტორიაშიც კი, იმ დროში, როდესაც ასე ხშირი იყო ქვეყნის გულსრფელი სამსახურის მაგალითები, ძნელად მოსაძებნია ისეთი უანგარო მოღვაწე, როგორც გიორგი წერეთელი იყო.

გ. წერეთლის დასაფლავებისას აკაკიმ წარმოთქვა სიტყვა, რომელიც გამოქვეყნდა გაზეთ „კვალის“ ფურცლებზე. აკაკის სიტყვა ლაკონურობითა და აზრის სიღრმით გამოირჩევა. მწერალი იმედიანად ამბობს: „მოვა დრო, როდესაც საზოგადო მოღვაწეებს საკუთარი შეგნებით და არა სხვების ხმის აყოლით დააფასებენ, და მაშინ გიორგის ნაწერების სიდიადე და სიკეთე გააკვირვებს ყველას“⁷.

აკაკი აქვე შეეხო ქართველთა ერთ მანკიერ მხარეს, საზოგადო მოღვაწეების დაუფასებლობასა და გაკრიტიკებას, რაც გიორგი წერეთელსაც საგრძნობლად ერგო, მიუხედავად თავისი უანგარო მოღვაწეობისა.

⁴ აკაკი წერეთელი, თანამედროვე თავადი, ჟურნალი „აკაკის კრებული“, 1900 წ., N 2, განყ. 1, გვ. 4.

⁵ იქვე, გვ. 4.

⁶ იქვე, გვ. 4.

⁷ აკაკი წერეთელი, სიტყვა გიორგი წერეთლის დასაფლავებაზე, ჟურნ. „კვალი“, 1900 წ., N 4, გვ. 56.

აკაკის ეკუთვნის გიორგი წერეთლის ერთი შესანიშნავი დახასიათებაც. მასში, ჩვენი აზრით, იგი ზუსტად, ადამიანის ფსიქიკის თავისებურებათა გათვალისწინებით იძლევა თანამოკალმის საკმაოდ საინტერესო პორტრეტს. აღსანიშნავია, რომ აკაკი ამ დახასიათებ-ბაში, რომელიც მწერალმა „ჩემი თავგადასავლის“ „წიგნში მოათავსა (1908 წ.), გ. წერეთლის უმთავრეს დადებით თვისებად შრომისმოყვარეობას ასახელებს: „გ. წერეთელი იმდენად მშრომელი იყო, რომ თავის დაღალვას ვეღარ შეატყობდა ხოლმე, როგორც ოჯახში ხელმოკლე კაცი, რომ ვეღარავინსა ხედავდა ჩვენში, ყოველიფერს თვითონ ეპოტინებოდა: რედაქტორიც იყო, გამომცემელიც, წერდა პუბლიცისტურ სტატიებს, კრიტიკულ გარჩევებს, ლექსებს, პროზებს, მოთხრობებს, რომანებს და კომედია-დრამებს. იმავე დროს ეპოტინებოდა ისტორიკოსობას, არქეოლოგობას, ფილოლოგიას და ბოლოს კომერცისაც“⁸.

როგორც ვხედავთ, აკაკი, ერთი მხრივ, გ. წერეთლის საოცარ შრომისმოყვარეობას არა მარტო ერთგვარ ახსნას უძებნის, არამედ მისი პიროვნული სტერეოტიპის ჩამოყალიბების უმთავრეს ობიექტურ პირობადაც სახავს. საქმის მკეთებელთა სიმცირე - აი რა იყო, აკაკის აზრით, მწერლის მართლაც რომ წრეგადასული შრომისმოყვარეობის მიზეზი.

აკაკის ერთგვარ ღიმილიან მიმართებას გ. წერეთლის მოღვაწეობის მრავალმხრივობისადმი კარგად გამოხატავს მის მიერ შექმნილი ზმნაც „ეპოტინებოდა“. „მის შრომას ორგვარი ბეჭედი აზის, ზოგს ნიჭისა, ზოგს მოქანცვისა“⁹. საბოლოოდ ნაწარმოების მხატვრული ხარისხის დაბალი დონე - ასე შეიძლება გავხსნათ აკაკის მიერ ზუსტად ჩამოყალიბებული აზრი. აკაკის თქმით: „გ. წერეთლის ნაშრომ-ნაღვაწს ისე უნდა უყურებდნენ როგორც ოქროს მადნეულის მარღვს: უნდა გაარჩიო, გარეცხო, რამოდენიმე ფუთი სილა-ტალახი მოაშორო, რომ მერე გამოაჩინო რამდენიმე ოქროს მარცვალი. გიორგის თხზულებასაც, როცა გაიმტკიცება, ბევრი ხელის-ხელ საგოგმანებელი საგანი გამოაჩნდება, რომელიც საბოლოოდ გასტანს. მისი პირდაპირი დანიშნულება პროზაიკობა იყო ... სხვები რომ არ ვახსენო, ამის დასამტკიცებლად მარტო „მამიდა ასმათი“ და „რუხი მგელიც“ კმარა“¹⁰.

მართლაც, მიუხედავად იმისა, რომ გ. წერეთლის თანამედროვე კრიტიკოსებს შორის ზოგჯერ საწინააღმდეგო მოსაზრებანია გამოთქმული - თუნდაც კიტა აბაშიზე გავიხსენოთ, არ შეიძლება არ გაითვალისწინოთ აკაკის აზრი, ვფიქრობთ, მართლაც აუცილებელია, გ. წერეთლის შეფასებისას დიდი ყურადღებით გავანალიზოთ მისი ნაწარმოებები, ხელაღებით ყველაფერი მოვლენად კი არ უნდა გამოვაცხადოთ, ან ყველაფერი დავიწუნოთ, არამედ მათი უდავო ღირსებანი წარმოვაჩინოთ; ამ მხრივ აკაკის ავტორიტეტი მხატვრული ნაწარმოების ღირსებათა შეფასებისას ნამდვილად მხედველობაშია მისაღები.

დასკვნა. როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, გ. წერეთლის შემოქმედების ზოგიერთი სუსტი მხარე, აკაკის აზრით, ობიექტური გარემოებით, კერძოდ მწერლის დაღლილობით არის

⁸ აკაკი წერეთელი, ჩემი თავგადასავალი, თხზ. სრული კრებული თხუთმეტ ტომად, ტ. VII, თბ., 1968 წ., გვ. 109.

⁹ იქვე, გვ. 110.

¹⁰ აკაკი წერეთელი, ჩემი თავგადასავალი, თხზ. სრული კრებული თხუთმეტ ტომად, ტ. VII, თბ., 1958, გვ. 10.

გამოწვეული. „მგზავრის წიგნებს“ აკაკი აფასებს დადებითად, თან აჟღერებს, რომ შიგა და შიგ დაღლილობის მიუხედავად, ერთი უკეთესი თხზულებათაგანია ქართულ ენაზე და პირველთაგანია 60-იანი წლების მოღვაწეებში.

აკაკისა და გიორგი წერეთლის მეგობრობის უტყუარი ფაქტია მათი ღრმა პატივისცემა და სიყვარული მოყოლებული სიყრმის წლებიდან.

ამრიგად, გიორგი წერეთელი იყო ქართული მწერლობის ერთ-ერთი დიდი წარმომადგენელი. იგი ენერგიულად იღვწოდა საზოგადოებრივ-ლიტერატურულ სარბიელზე და უშუალო მონაწილეობას იღებდა იმდროინდელი ყველა მნიშვნელოვანი, საჭირობო პრობლემის დასმასა და გადაწყვეტაში.

Manana Kajaia

Technical University of Georgia

თბილისი, საქართველო

manana_qajaia@yahoo.com

<https://doi.org/10.52340/lac.2024.09.47>

One Aspect of Giorgi Tsereteli's Creativity in Akaki's Journalism

Abstract

Akaki Tsereteli and Giorgi Tsereteli are notable representatives of Georgian literature of the 19th century. The content of their civic beliefs is determined by the ideas of the national liberal movement. They are typical representatives of 60s.

Georgian society has always shown great interest in the presentation of works of Ilia Chavchavadze, Vazha-Pshavela, Akaki Tsereteli, Giorgi Tsereteli and others. Of particular interest is the writer's relationship with the artists of his time, with the intelligentsia, with the general reader, as they say with the audience, and on the other hand, attention is drawn to how his art is valued and appreciated by the public; Finally, how professional literary criticism reacts to the fact of the writer's creative existence. In the works of researchers of the history of Georgian literature, a certain relationship to the critical material around G. Tsereteli is revealed from different angles.

Akaki Tsereteli's attitude towards Giorgi Tsereteli's work is interesting in this regard. What aspects did the great poet notice in his work, what made him a valuable writer for his time, i.e. what is the significance of G. Tsereteli's problems from a historical point of view.

The personal attitude of Akaki Tsereteli and Giorgi Tsereteli is also noteworthy. From childhood, throughout their lives, they treated each other with deep respect. Deepening of their personal

relationship was facilitated by Akaki's intensive cooperation in "Kvali" magazine. As it is especially well noted by Akaki, one of the main reasons for the presence of works of less artistic value in G. Tsereteli's rich creative heritage is "fatigue".

Akaki, naturally, as a writer, felt better than anyone else G. Tsereteli's shortcomings, but at the same time, he appreciated the undoubted merits of his work. Akaki positively evaluates G. Tsereteli's "Traveler's Books" and says that it is one of the "best" works in the Georgian language and one of the first among the works of the 60s. Akaki's letter regarding Giorgi Tsereteli's death is also noteworthy. He assessed the writer's burial with great heartache.

In our opinion, the serious attitude that Akaki showed towards Giorgi Tsereteli's artistic creation and his personality in general is most visible in this assessment. This letter can be considered as a unique summary of the prominent Georgian writer and public figure G. Tsereteli's life, whose author - his great contemporary, Akaki Tsereteli, leaves a lot for thought and judgment.

Key words: Akaki Tsereteli, Giorgi Tsereteli, National liberal movement.